

SANGRADORS DE LA GARROTXA DELS SEGLES XVIII i XIX

*Dr. Josep M. MASSONS

Qui eren els sagradors?

Des de temps immemorial hi havia cirurgians que sortien de les Universitats i cirurgians formats a base d'un aprenentatge de dos anys al costat d'un mestre que els ensenyava el seu art, més tres de pràctica en un hospital.

Els primers eren els cirurgians llatins perquè tenien una formació d'humanitats i filosofia on el coneixement del llatí era essencial, ultra quatre cursos de teòrica de Medicina i un de malalties dels ossos.

Els segons eren els romancistes perquè parlaven i escrivia la llengua popular que, en el nostre cas, era el català.

Els cirurgians romancistes eren -a efectes de formació o d'ensenyament- com els nostres artesans, amb la diferència, però, que considerant la imperícia en l'art de la cirurgia, una cosa perillosa, la societat volia assegurar-se de la capacitat dels cirurgians.

Primerament foren les viles d'una certa importància que garantiren la perícia dels cirurgians a base de crear un gremi que no admetia en el seu si a gent no preparada. Per exercir a Girona o a Vic -posem per cas- era necessari aprovar un examen de suficiència que solia ser molt difícil per un foraster i molt fàcil per als fills o per als gendres dels agremiats.

A partir del segle XV el poder reial s'encarregà del control. Tant a Castella com al reialme d'Aragó qui volia exercir la cirurgia havia de ser aprovat pel metge del rei o per un dels seus delegats. A Catalunya, d'això se'n deia aconseguir el Privilegi de Cirurgià del Protomedicat.

---

* Barcelona.

De temps immemorial data també l'existència de dues classes de cirurgians romancistes. Uns capacitats per operar tota mena de mals i d'altres limitats a exercir el que en podriem dir la "cirurgia menor", com aplicar ventoses, arrencar queixals i, sobre tot, practicar sagnies, d'aquí que la gent d'aquest esglaó, el més humil del camp de la medicina, s'anomenessin sangradors.

Era gent que amb prou feines sabien llegir i escriure, que s'establien en exclusiva en petites poblacions o en les grans indicant llur condició, per a no ser confosos. Tenien una botiga -l'operador- amb una cambra que donava al carrer on s'afaitava i es tallava el cabell la gent o s'arrencaven queixals i un recambró per operacions quina intimitat calia preservar.

La fundació del "Real Colegio de Cirugia" de Barcelona

L'any 1760 marca una fita en la història de la cirurgia catalana. Pere Virgili obtingué l'autorització i els mitjans per a crear aquesta Escola.

Encara que la seva finalitat primordial era la de dotar l'Exèrcit de bons cirurgians, Virgili no perdé mai de vista aconseguir una bona assistència sanitària de la població civil. I conscient de que molta gent era assistida -per manca de mitjanseconòmics per sangradors- decidí que a més de cirurgians llatins i romancistes capacitats per a operar-ho tot, calia preparar joves que sortissin de l'Escola amb el títol de sangrador. Virgili disposà que la "carrera" durés tres anys; els exàmens eren anuals amb una revàlida final que consistia en un exàmen pràctic.

Els altres romancistes cursaven durant cinc anys i al final feien una revàlida a base d'un exàmen teòric i un altre pràctic. És per això que el nom oficial d'aquells dos grups de cirurgians fou romancistes d'un o de dos exàmens.

Des del primer moment, el Col·legi de Barcelona anà "fabricant" romancistes d'un sol exàmen que omplien la demanda de tots els poblets de Catalunya quina economia no suportava cap despesa superior.

En la primera meitat del segle XIX als sangradors se'ls canvià de nom.

Durant molt anys s'anomenaren oficialment "cirujanos de 3a".

Més tard, desaparegueren els "cirujanos" de 1a, de 2a i de 3a per apareixer el Llicenciat en Medicina i Cirurgia i el Practicant i que durant molt anys fou el pare dels ATS i l'avi dels actuals Diplomats en Infermeria.

Sangradors de la Garrotxa

Estudiem els sagradors de la Garrotxa durant els segles XVIII i XIX.

Hem recollit 40 noms amb característiques diferents que cal comentar.

Abans de 1760, el Protomèdic de Catalunya que era el Dr. Pla, per mitjà dels seus representants atorgava un únic títol de cirurgia; molts es captenien com "sangradors".

D'aquests n'hem reunit nou. Son els següents ordenats cronològicament:

1707 Pau Pla del Mallol a Sant Privat d'en Bas; 1756 Pere Arenys de Sant Feliu de Pallerols i Joan Solà d'Olot; 1758 Isidor Bassedas de Mieres; 1759 Francesc Dorca de Riudaura, Francesc Boada de Sant Feliu de Pallerols i Josep Serra de Montagut de Fluvià i 1761 Antoni Dorca de Riudaura i amb data desconeguda, Josep Fonoll a Castellfollit de la Roca.

Quan comença a funcionar el Col·legi de Barcelona - que ultra la tasca formativa, controlava l'exercici de la Cirurgia a tot el Principat- tots aquests cirurgians "empírics", pero titulats, no foren molestats.

Els molestats foren tots aquells que exercien sense títol. Els "companyes" de la rodalia s'encarregaven de denunciar-los al "Real Colegio de Cirugia de Barcelona".

En aquests casos, la llei era molt clara.

S'havien de matricular al "Real Colegio" i cursar tres anys si volien ser sangradors -el que els autoritzava a

continuar treballant en exclusiva si el poble no arribava als 300 habitants- o cursar-ne cinc si la localitat en tenia més.

Aixó era demanar la lluna. Com podia obligar-se a un home de 40 o més anys que amb prou feines anava tirant, a deixar dona i fills per a desplaçar-se uns anys a Barcelona? Qui els mantindria mentrestant? I a ell qui li pagaria una despesa per modesta que fos?

Aixó ho vegé clarament Virgili, encara que en aquells moments vivia a Madrid. D'altra banda es confonia pensant en les barbaritats d'aquells "pràctics" que planaven damunt la clientela llur.

La solució política que s'intentà donar al problema fou convèncer al major nombre possible d'incontrolats perquè anessin a Barcelona i allí "reciclar-los" en pocs dies, examinar-los i aprovar-los per poques coses que contestessin.

L'existència d'aquest tipus de cirurgians ve documentada perquè figuren en els llibres de graduació, però no en els de matrícula o bé quan hi són es veu matricular un parell de mesos o unes setmanes abans.

Per exemple, Gabriel Morell i Stort d'Olot es va matricular el 2 de març i es va examinar de sangrador el 9 de juliol de 1768.

Un altre cas semblant fou el de Josep Gassó que va enviar els papers de bona conducta, la seva fe de baptisme i les dels pares i dels quatre avis i un certificat de l'Ajuntament assegurant que el preferien a qualsevol altre. El 24 de març de 1766 el Col·legi de Barcelona els hi va tornar perquè totes les signatures -la del Rector, la de l'Alcalde, etc., havien d'estar autenticades per dos notaris, animant-lo a examinar-se: "ejerciendo la cirugía de muchos años, será regular el que sepa explicar lo que practica todos los dias en los enfermos". I així fou. El 5 de juliol li fou atorgada llicència per a exercir. Naturalment, amb el pas del temps anaren desapareixent els "incontrolats" i els pobres disposaren de sangradors ben preparats.

Dels minyons que sortiren titulats de l'Escola cal que en fem alguns grups.

El més nombrós, és el que en podríem anomenar ortodox. Eren nois entre 18 i 20 anys que entraven al Col·legi per a cursar els tres anys. D'ells se n'encarregava un Professor que els donava classe de totes les assignatures. Aprovats els tres anys, feien la revàlida i a exercir!

Heu-los ací ordenats cronològicament:

Jacint Canals i Ballana de Mieres (1776); Antoni Motger i Manyach de Besalú (1782); Jaume Claudi Malagrida, d'Olot (1839), Joan Bosch i Vila de Sant Feliu de Pallerols i Antoni Ribera i Planes de Sant Esteve d'en Bas (1842) i Ignasi Anglada i Serrat, Josep Clos i Freixas i Joan Garganta i Riera, els tres d'Olot i Josep Soler i Barraca de Besalú, tots l'any 1844.

Un grup relativament important el formen aquells estudiants que tenen un expedient amb els tres anys aprovats i no es troba el títol. Hem de creure que el tenien i que desaparegué el llibre corresponent, perquè és absurd que qui va aprovar tots els tres anys es deixés perdre el títol.

En aquestes circumstàncies hi tenim:

Els dos germans Francesc i Pau Plana i Valls de Riudaura (1764), Miquel Anglada i Baseya d'Olot (1767), Francesc Reinés Gapeau de Tortellà (1774), Joan Gelabert (1807) i Josep Gelabert i Plana (1831) els dos d'Olot, Macià Pi i Geli de Sant Esteve d'en Bas (1844) i Joaquin Pujol i Olivet de Montagut (1845).

D'altres sabem positivament que obtingueren el títol, però ho feren d'una manera que en podríem dir "irregular".

Joan Monger i Sagols de Besalú que el rebé l'any 1813 a Vic on actuava el Tribunal d'exàmens format pels Catedràtics que havien abandonat clientela, família i càtedra per a unir-se a l'Exèrcit patriòtic que lluitava contra els francesos.

Els demés arribaren a "sangraders" perquè fou la solució alternativa que els oferí la Directiva del Col·legi.

Es tractava d'estudiants llatins o de romancistes de dos exàmens amb baixos rendiments.

Foren Raimon Fita i Roca, d'Olot (1780), Joan Dorca i Bassea de Riudaura i Joan Vilanova i Solà de Les Preses (1786), Gabriel Badosa i Serrat d'Argelaguer i Joaquin Faura i Sala d'Olot (1789), Joan Marguà i Pujolar de Sant Esteve d'en Bas (1792), Gaspar Arbat i Torras de Sant Feliu de Pallerols (1797) i Jaume Murlà i Borell de Sant Esteve d'en Bas (1798).

Aquesta és la saga dels més humils protagonistes de la Sanitat durant dos segles.

Com hem dit treballaven en exclusiva cobrant una marga iguala del municipi o tenien una botiga als nuclis importants sempre a base d'assenyalar convenientment la seva condició de sangraders.

L'ingrés principal dels seus migrats honoraris era l'afeïtat a que setmanalment se sotmetien els pagesos i artesans d'aquells temps o l'afaitat diari a domicili d'algun hisendat.

Que l'afaitat era vital ens ho demostra Josep Fonoll, "cirurgià dels de Protomedicat" establert a Castellfollit de la Roca que es queixà al representant del "Real Colegio de Cirugía" de Barcelona, que des de Besalú controlava la Garrotxa, de que Francesc Pinadella i Pelayre es guanyava la vida "afeytando publicamente".

El "Real Colegio" per boca del seu Director, Francesc Puig, es va dirigir al Batlle per a que li prohibís l'afeïtar. El Batlle s'hi negà. Era un Batlle, no un esbirro. Llavors Puig insistí prop de Francesc Dumenich -el Delegat de Besalú- al·legant que encara que no hi havia "provisión formal sobre la privativa de afeytar...el estar inherente al ejercicio de los cirujanos es inmemorial en este Principado... el único modo como pueden vivir con honradez respecto de no ser muy frecuentes los casos de Cirugía".

Per acabar aquesta exposició assenyalem un fet curiós. Donat el caràcter d'Escola militar que tenia el Real Colegio de Cirugía de Barcelona, foren molts els seus graduats que d'una manera permanent o d'una manera episòdica pertanyeren a l'Exèrcit.

Però el cas dels sangradors era diferent. L'exèrcit a partir de 1740 volia cirurgians llatins, gent de carrera, i es menystenien dels sangradors.

Es per això que sols hi ha un nom amb connotacions militars. Es tracta de Miquel Anglada i Baseya que abans de matricular-se al Col·legi l'any 1765 féu com Practicant la campanya d'invasió de Portugal l'any 1762-1763.

Queda, finalment, el cas de Joan Constans, graduat al "Real Colegio de Cirugía de Cádiz" i que, en acabar els seus estudis fou enviat a un "barco merchant". Això era un equivalent a la més baixa graduació. Segons quin hagués estat el rendiment i l'aplicació, sortien de "Cirujano 1º de la Armada" (el nº 1 de la promoció), de Cirujano 2º de la Armada, de habilitado de Cirujano 2º i de Cirujano de barco merchant, que fou el cas d'en Constans.